

MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI

INSTITUTSKA DAVNA MITSKA PROŠLOST

Maja Bošković-Stulli, folkloristica, bila je zaposlena u Institutu od 1952. do 1979. godine, uz to dugogodišnja ravnateljica, a nakon umirovljenja i dalje je aktivna na domaćoj i stranoj znanstvenoj sceni. Sudjelujući na brojnim znanstvenim skupovima, istražujući na terenu i radeći u Institutu, doživjela je mnogobrojne situacije anegdotalne prirode i okupila ih u pisanom prilogu kojim se odazvala na naš poziv.

O davnim danima našeg Instituta slučajno sam već prije pisala: u članku "Pričanja o životu (Iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)" (*Usmeno pjesništvo u obzoru književnosti*, Zagreb, 1984.) opisala sam naše razgovore uz kavu u nekim davnim danima, posebice o pričama Olinka Delorka i Zorana Palčoka. Mogu tim davnim domjencima još ponešto dodati. Drukčije od Palčoka i Delorka, pun viceva bio je pokojni Stjepan Stepanov muzikolog: pričao je uvijek s krajnje ozbiljnim licem. Rekao nam je da ima bilježnicu u koju zapisuje viceve, no to se tada još nije smatralo folklorom i tko zna što je bilo s tom tekom.

Sjajno je pričao, čak i glumio ono što priča, danas također pokojni, slikar Živko Kljaković. Pričao je ponajviše o prošlosti u Splitu, ali drukčije od Delorka. Imitirao je davne splitske *originale*, primjerice smiješnu i tragičnu Đovaninu Kokolu (o kojoj je poslije pisao Miljenko Smoje, a čini mi se, ako se dobro sjećam i Enzo Bettiza u *Egzilu*).

Živko i Olinko išli su obično zajedno na teren i vraćali se puni smiješnih priča jedan o drugome. Živko je komično opisivao Olinkove poetske zanose nekim običnim banalnostima (otprilike u stilu kao u Heineovoj pjesmi *Das Fräulein stand am Meere*). Nije čudo što Živkov sin, glumac i režiser Vanča Kljaković, ima izrazit smisao za smiješno. Situacijama kakve je prikazivao Živko odgovara donekle i ova: Nekoliko kolega prolazilo je kroz šumicu, čini mi se u Istri. Olinko u jednom trenutku zastane zadivljen šuškanjem nekih nevidljivih životinja i pijevom ptičica, želi ih oslušnuti, a Lelja Taš (kolegica koja se u Institutu bavila plesom prije Ivančana, a zatim se udala za muzikologa Švicarca) otriježni ga ovako:

Ma znaš šta je to, ono ti se tam dvoje taflaju.

Olinko je imao dovoljno smisla za humor da to sam pripovijeda.

Ivan Ivančan izvrsno je pričao viceve, a priča ih i sada. Kad se sastanemo oko Božića na proslavi dana Instituta, Ivančan, malo pod gasom, uvijek me grli (naravno, ne samo mene) i zahvaljuje što je navodno od mene naučio metodologiju znanstvenoga rada, uporabe literature i sve tako slično, čega se ja ne sjećam. No, sjećam se nečega drugoga: Radili smo neko vrijeme zajedno u istoj sobi. Ivančan je plesnim pismom tzv. labanotacijom, transkribirao svoje terenske zapise pa kako mu neka mjesta nisu bila baš jasna, morao ih je isprobati. Da bi lakše predočio pojedine figure, bila sam mu plesnom partnericom. Eto, to mi imponira, a ne one bezvezarije o znanstvenoj metodi. Počašćena sam što sam posve slučajno bila sparing-partner jednoj plesnoj zvijezdi.

Na tim našim malim nevezanim sastancima (gdje bismo katkada u letu raspravili i kakav tekući problem) bio je često, no ne baš uvijek nazočan i dr. Vinko Žganec, danas gotov legendarno ime vezano najviše za međimurski glazbeni folklor. Jednom se vratio iz inozemstva, kakvih je putovanja tada bilo vrlo malo, i donio odande, što je bila još veća rijetkost — magnetofon (marke *Stuzzi*). Na granici se tada morao ispuniti formular i navesti svaki kupljeni predmet, s visokom kaznom, pa i zapljenom ako carinici nađu nešto što nije bilo zapisano, a ujedno s visokom carinom za sve prijavljene vrijednije predmete. Žganec nam je opisao svoj ispunjeni formular približno ovako: pet pari čarapa, nekoliko košulja marke te i te, ti i ti slatkiši, stuzzi, nekakva kuhinjska posuda. Da su carinici našli *stuzzi* — on je bio prijavljen; ako ne, još bolje. Nisu ga primijetili.

Pričao nam je dr. Žganec kako je nekoć davno, dok još nije bio u Institutu nego u Etnografskom muzeju, išao na teren u Hrvatsko zagorje s još nekim suradnicima Muzeja. Bio je navikao da ga svuda lijepo dočekuju dijelom zbog njegova prilično poznata muzikološkoga imena, a dijelom i zato jer je prije bio svećenik, te zatim odvjetnik, pa su ga seoski župnici osobito cijenili i kao svećenika, makar bivšega. Tako je jednoga nedjeljnoga jutra zazvonio ili pokucao na vrata nekog župnog dvora. Nakon stanovita vremena izađe župnik još sav neuredan i pospan. "Ja sam doktor Žganec" — rekao je doktor. "A tak, ak' ste vi žganec, ja sam prežgana juha" — bio je ljutit odgovor.

Institut je osnovan najprije kao etnomuzikološka ustanova i to gotovo slučajno. Naime, u početku je to bio odsjek u Etnografskom muzeju, pa kako je njegova djelatnost prilično različita od muzejske, taj je odsjek izdvojen iz Muzeja u posebnu ustanovu, u početku samo za folklornu glazbu. Delorko je uskoro dodijeljen Institutu samo zato da bilježi stihove popijevki, kojima je note zapisivao Žganec, jer o magnetofonu se nije još ni sanjalo. Kako je Delorko poslije razvio područje svoga bavljenja usmenim pjesmama, i kako su postupno nastajali drugi odsjeci, nije tema ovoga pričanja o sjećanju i anegdotama.

Uostalom, i *Narodna umjetnost* počela je izlaziti gotovo slučajno. Naime, na sastanku nekoga republičkog foruma za kulturu gdje je bila nazočna prof. Marijana Gušić kao predsjednica savjeta našeg Instituta, netko je prigovorio da se o Institutu ništa ne zna, što mi to uopće radimo i slično. Gospođa Gušić se lucidno sjetila i rekla otprilike ovako: "Pa ni ne može se ništa znati kad Institut nema publikacije i nema gdje prikazati svoju bogatu djelatnost." Začudo, istoga je dana na toj sjednici odlučeno da nam se dodijele sredstva za časopis. I tako smo mi u Institutu u prvi mah gotovo uplašeni od neočekivane obveze ubrzo pripremili prvi broj *Narodne umjetnosti*. Ako smijem reći, naš se godišnjak uskoro lijepo afirmirao ne samo u nas nego i u inozemstvu.

U nizu slučajnosti iz raznih vremena Instituta evo još jedne: u početku je Institut bio nešto kao *refugium peccatorum*. Naime, zapošljavale su se djelomice osobe koje su bile ili politički nepodobne za neko uglednije mjesto ili se zgodnije mjesto za njih nije našlo. Politički nepodobnima smatrali su se dr. Žganec i Delorko. Palčok i Kljaković nisu bili doduše gledani kao neprikladni za opći politički sustav, ali su i oni nešto "zglajzali". Što je bilo sa Živkom, ne znam, a Palčok, koji je prije bio pomoćnik ministra kulture i prosvjete, morao je napustiti svoju funkciju zbog nebudnosti nakon velike afere nastale zbog objavljivanja nekih ubrzo napadnutih knjiga, ponajviše zbirke pjesama Vesne Parun *Zore i vihori*. Tada je postavljen za direktora našeg Instituta umjesto dotadašnjeg direktora dr. Žganca. Što se mene tiče, došla sam u Institut bez neke "aferaške" pozadine.

Bila je u Institutu jedna daktilografkinja, podebela, ali vrlo uredna i "nett" izgleda, a tako je uredno bilo i sve što je tipkala. Ali jao, griješila je užasno. Tih su se godina u Institutu pretipkavale rukopisne zbirke narodnih pjesama Matice hrvatske, koje su se čuvala u Odboru za narodni život i običaje JAZU. (Prepisivanje je omogućio dr. Žganec.) Nas nekoliko stručnjaka zatim je kolacioniralo, tj. ispravljalo prijepise pjesama prema izvorniku. Ja sam zajedno s Delorkom kolacionirala golemu zbirku Balda Glavića. Naša daktilografkinja pisala je, među ostalim, Dr. Kraljević, pa nismo odmah ni shvatili da je u nekom rukopisu, točnije u njegovu uvodu to bio Mr. (tj. Marko) Kraljević. Nakon obavljena velikog dijela našega rada oko ispravljanja, odjednom smo zaprepašteni primijetili da naša tipkačica nije unosila ispravke u već napisan tekst, nego je svaku stranicu pretipkavala iznova, dakako svaki put s novim pogreškama. Ponavljala je to i poslije naših upozorenja —

— jer glavno je bilo da sve bude uredno. I tako je naš rad trajao kao zidanje Skadra. Ja sam tih godina pripremala disertaciju o vladarevoj tajnoj nakaznosti (kozjim ili magarećim ušima). Pa kako sam bila time zaokupljena, jedne noći sanjam da je naša kolegica daktilografkinja došla u Institut skladno dotjerana kao uvijek, ali — s dva velika magareća uha, a između njih roza mašlek. Svi smo se smijali, a ona jedna nije znala zašto, pa nam onako očajna kaže da će se potužiti na nas na *mjerodavnome*

mjestu i bit ćemo *intervenirani*. Doista sam to sanjala, no nisam ipak sigurna je li mašlek bio roza.

Na terenskim putovanjima bilo je bezbroj događaja. U početku su suradnici Instituta odlazili na teren u isti kraj svi zajedno. Negdje početkom pedesetih Miko Bonifačić Rožin predložio je da bi bilo zgodno istražiti istarski folklor, što je prihvaćeno. Naši obilasci Istrom potrajali su nekoliko godina, urodili mnogim rukopisnim zbirka i trima knjigama (o pjesmama, pričama i plesu). Na prvome je putovanju Miko bio određen za vođu puta. No, nismo još znali kako je osjetljiv i uvredljiv. I dogodila se ova nevjerojatna, djetinjasta priča: bilo je ljeto ili rana jesen; dački dom (čini mi se u Labinu) bio je prazan, pa nam je dopušteno da ondje besplatno spavamo. Prostorije su bile ružne, mračne, podovi namazani nečim s neugodnim mirisom, željezni kreveti imali su napola preklopljene madrace, posteljina složena po ormarima. Ipak, neke sobe bile su manje, neke veće, okrenute na ulicu ili na dvorište. I nastala je jagma oko toga tko će uzeti "bolju" sobu. U tome se Miko nekako posvadio s kolegama oko zauzetih soba. Vjerojatno je netko bio malo bezobziran. I Miko nam se osamio, odvojio, nije se više brinuo za dogovore o dnevnim programima obilaska sela, nego je svuda išao sam. Mi smo se nekako snašli i bez organizatora. Na kraju našeg boravka, a bila je nedjelja, odlučimo sami sebe nagraditi izletom u Portorož. Pozvali smo Miku, no nije se htio odazvati. Ipak, kad smo stigli u Portorož na plažu, ubrzo se pojavio i Miko i sjeo desetak metara podalje od nas na pijesak. Nas pet šest unajmilo je velike suncobrane, što je bilo nužno na pješčanoj osunčanoj plaži tada još bez ikakva zelenila. Imali smo i sendviče i neko piće. Miko se pržio na suncu sam. Zvali smo ga nekoliko puta, nije reagirao, no, prišao nam je potkraj dana. Bilo nam je drago, a njemu je pao kamen sa srca. Vratismo se u Zagreb kao skladna obitelj. Ova vam se pričica možda čini beznačajnom, pa i bedastom, no možda će tkogod shvatiti da ukazuje na nešto čega bi danas jedva moglo biti: bili smo tada kao obitelj, s prisnošću i malim glupim svadama.

Još jedna zgoda s terena. U doba tzv. tršćanske krize bila sam na terenu u Gorskom kotaru. Došla sam u jedno goransko srpsko selo, a zbog dalje priče moram naglasiti da ondje nikada nije bilo četnika ni četničkih simpatija. U Drugom svjetskom ratu bili su ponajviše uz partizane (što je bilo bitno drukčije, čak suprotno četničkoj sklonosti), a u ovome posljednjem ratu, kako sam čula, nije tamo bilo ni traga tzv. balvan-revoluciji. No, nastupila su teška i umnogome ružna poslijeratna vremena s nezadovoljnim seljacima, a zatim i sa stanovitim djelovanjem srpske emigrantske politike. O tome zapravo ne znam ništa, ali zaključujem po tome što su mi mlade djevojke u selu rekle nekoliko dvostihova poput ovih: "Kralju Petre dođi iz Londona, / ne da Tito cipele bez bona". Ili: "Udala b' se al nemam biljaca, / pobro Tito vunu sa ovaca". Kao revan stručnjak inzistirala sam da mi kažu svoja imena i ostale uobičajene podatke, na što su djevojke (pametnije od mene) vrlo nerado pristale. Poslije podne istoga dana sjedila sam u nekoj kući, gdje su se u ugodnoj

goranskoj kuhinji sakupili stariji ljudi i pričali mi svoje domaće predaje, većinom o nadnaravnim bićima. Napunila sam dotada svojim zapisima četiri bilježnice. Podvečer, u trenutku najboljega razgovora, ulazi u kuću milicajac i obraća mi se: "Što vi tu radite? Jeste li se prijavili?" I slično. Tumačim mu da skupljam folklor, da je to jako korisno i potrebno za škole i uopće za kulturu i sve takve slične gluposti (a u glavi mi se roje misli na one "nepodobne" stihove s imenima djevojaka). Strogo me pozvao u drugu sobu i tražio da pokažem što ja to zapravo pišem. Ne znam koju da mu bilježnicu pokažem, ne znam u kojoj su one pjesmice. Pokazujem svoj putni nalog. Bez uspjeha. U jednoj bilježnici, koju sam dala nasumce, pročita milicajac stih: Mili bože, čuda velikoga.

Aha, vi ste možda iz neke vjerske sekte, kakvi se često vrzmaju ovuda, osobito sada u ovim nemirnim vremenima.

Sva smetena pokažem mu da sam riječ *bog* napisala malim slovom i, začudo, zatim se nekako smirio. (Poslije sam vidjela da je samo tri retka dalje *Bog* bio velikim slovom.) Čak se posredno ispričao što me je uznemirio i očinski me upozorio da se drugi put moram prijaviti kada dođem u neko mjesto. Vratih se u kuhinju — ondje ni žive duše osim domaćina. Nitko mi više nije htio ništa pričati i sutradan ujutro vratim se u Zagreb.

Nešto zgodno desilo mi se jednom zgodom u Konavlima. Još na polasku iz Dubrovnika rekoše mi da u blizini sela Pičete živi neki Pavo (prezime sam zaboravila, no nedavno sam čula da se možda zvao Srgota), i da je poznat po svojim pričama i dosjetkama. Krenula sam, dakle, iz Pičeta (iz rodne kuće Rafa Bogišića i njegova nećaka Vlaha) u bliski zaselak Zastolje. Putem sretnem Konavljanina u narodnoj nošnji, potpunoj kao da je za smotru folklor, kako goni tovara. Pozdravimo se. Pitam poznaje li Pava. Kako ne — i pokaže mi njegovu kuću. Je li kod kuće? Jest, upravo ga je vidio. A pričat će mi on o svačemu sve do sutra. Dođem do njegove kuće, pitam za Pava i, kako možda pogađate, žene mi u čudu kažu: "A oli ga nijeste sreli, pa sad je prošo s tovarom putem kojim ste vi došli!"

Nije mi Pavo, naravno, ništa pripovijedao, ali sam s njime doživjela zgodu dostojnu šale o Nasredin-hodži.

Napokon, nešto o folklorističkim kongresima. Svaka republika tadašnje Jugoslavije imala je svoje društvo folklorista, a kongresi su svake godine bili zajednički. Iz našega Instituta išli su gotovo svi na te kongrese. Negdje u samome početku kongres je bio u Bosni na Bjelašnici, vrlo visoko u planinarskom domu. Uspion je bio težak, pravi planinarski, no ipak smo svi nekako stigli do cilja, pa i oni stariji i boležljiviji, tek njih dvoje, troje jašući na brdskome konju. A kad smo stigli, rodila se krilatica: kongres je zato tako visoko da bi nam referati i diskusija mogli biti na visini.

Drugi je događaj s kogresa u Varaždinu. Ravnatelj prekrasnoga varaždinskoga muzeja Krešimir Filić, veliki ljubitelj i poznavatelj zavičajne

povijesti, zdušno se pobrinuo da uredi Muzej posebno za naš dolazak. No, kako je kongres, kao i obično, bio pretrpan programom, zajednički obilazak Muzeja bio je vrlo kratak, možda samo formalan prigodom otvorenja kongresa (ne sjećam se točno). Nas nekoliko, u želji da razgledamo Muzej, napustili smo nakratko kongres u terminu nekih manje zanimljivih referata i došli u Muzej. Prof. Filić nas svečano dočeka, a mi mu kažemo da imamo vrlo malo vremena. On je nato zapalio sve svijeće u Muzeju, koje su bile spremne posebno za nas goste, uzeo veliki ključ i zaključao muzejska vrata. Vodio nas je po Muzeju nekoliko sati i pokazao sve znamenitosti. Nitko nije mogao izići sve do kraja obilaska, ne samo oni koji su željeli čuti neke referate nego ni oni koji su i sami prema programu imali održati referat.

Pričam ove zgode bez godine kad su se dogodile, premda bih ih s nešto truda mogla ustanoviti. No, sve su to priče iz institutske davne mitske prošlosti, a mitovi, kako znamo, nemaju datuma.